

Третій етап інвестиційного зростання передбачає перетворення підприємств дослідно-виробничої бази Академії на структури інноваційного типу та створення науковими установами підприємницьких структур для трансферу розробок і технологій – об'єктів права інтелектуальної власності, як це прописано у вже схваленому в першому читанні Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність». Прикладом такої структури може стати Науковий парк НААН, організаційна структура якого включає наукові установи, дослідні господарства, інвесторів, виробничі та комерційні структури.

Запровадженню реального (дійсного) реформування Академії та інноваційного розвитку сприятиме формування фонду розвитку НААН, що в свою чергу дасть змогу зробити три кроки від виживання до розвитку.

Вважаємо, що розроблена вченими-аграріями, разом із спеціалістами Мінагро-

політики, робочими групами іноземних експертів, представниками громадськості «Концепція розвитку аграрної науки на інноваційній основі» є змістовним документом, що враховує практично всі головні положення прийнятого в першому читанні проекту Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність». Переконали, що такий підхід до реформування аграрної науки, у тому числі НААН, є виваженим і саме він буде підтриманий Вами, шановні колеги, Урядом і політиками, оскільки він відповідає суспільним інтересам нашої держави. Тоді як ефективність такого кроку буде повною мірою визначатися Планом заходів з реалізації цієї Концепції, який нам з Вами разом ще необхідно буде напрацювати, до чого закликаю усіх небайдужих членів Академії.

*

УДК 001.82:338.432

*Г.М. ЧОРНИЙ, доктор економічних наук, професор кафедри
Л.М. ХУДОЛІЙ, доктор економічних наук, завідувач кафедри
оподаткування і страхування
Я.С. ЛАРИНА, доктор економічних наук, завідувач кафедри маркетингу
І.А. МІЩЕНКО, кандидат економічних наук, доцент
Національний університет біоресурсів і природокористування України*

Класифікація методів наукових досліджень на рівні суб'єктів агробізнесу

Постановка проблеми. У наукових дослідженнях, як і в будь-яких видах людської діяльності, важливе місце займають не лише функції дослідника, а й способи їх виконання. Йдеться про методи дослідження. Обрання та використання дослідником ефективніших методів є запорукою одержання об'єктивної достовірної інформації про предмет дослідження. Водночас серед наукової спільноти ще немає єдиного тлума-

чення поняття "методи дослідження", а тим більше розуміння їх класифікації. Така ситуація негативно впливає на проведення наукових досліджень на рівні суб'єктів аграрного бізнесу, в тому числі й на підготовку магістерських та дисертаційних робіт.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні наукові публікації та навчальні посібники, що присвячені основам наукових досліджень, показують різні позиції авторів щодо науково-дослідної термінології взагалі й зокрема щодо сутності методів дослідження та їхньої класифікації. Серед них

© Г.М. Чорний, Л.М. Худолій, Я.С. Ларіна,
І.А. Міщенко, 2015

праці А.С. Гальчинського [3], В.І. Ганіна [4], О.Ю. Єрмакова [5], А.М. Кандиби [7], М.О. Клименка [8], О.В. Крушельницької [9], С.В. Мочерного [10], В.Г. Андрійчука [1], Р.А. Іванухи, С.Л. Дусановського, Є.М. Білана [6].

Суттєвий внесок у розв'язання цієї проблеми зроблено рядом іноземних учених [19-25]. Проте важливість і дискусійність теми потребує подальших досліджень.

Мета статті – поглибити розуміння сутності поняття «методи дослідження» та уточ-

нити їхню класифікацію на рівні функціонування суб'єктів агробізнесу.

Виклад основних результатів дослідження. Слово «метод» набуло широкого вжитку в лексиці сучасної мови стосовно всіх видів людської діяльності. Інтерпретація цього терміна у наукову сферу має свою специфіку, зумовлену її особливостями. Аналіз літературних наукових джерел із метою з'ясування змісту категорії «метод» доводить про його неоднакове тлумачення (табл.).

Тлумачення поняття методу різними авторами

Автор	Зміст поняття «метод»
Пономаренко Л.А. [18, с.9]	Сукупність прийомів і операцій практичного або теоретичного освоєння дійсності.
Єрмаков О.Ю. [5, с.193]	Система засобів вивчення суті явищ і процесів.
Цехмістрова Г.С. [15, с. 80]	Засіб досягнення мети
Крушельницька О.В. [9, с.78]	Система розумових і практичних операцій
Сурмін Ю.П. [13, с.120]	Правильний шлях, засіб досягнення будь-якої мети, розв'язання будь-якого завдання
Кандиба А.М. [7, с. 63]	Сукупність прийомів і операцій щодо планомірно збору, обробки й аналізу первинної наукової інформації
Клименко М.О. [8, с. 57]	Спосіб дослідження явищ, планомірний підхід до їх вивчення, послідовності дій під час проведення наукового дослідження

Відомий фахівець з організації науково-дослідної діяльності Ю.П. Сурмін наводить цілий ряд визначень змісту поняття "методи дослідження" з посиланням на конкретних авторів, а саме:

"діяльність, спрямована на об'єкт із метою одержання знань про нього";

"правильний шлях, засіб досягнення будь-якої мети";

"засіб пізнання, спосіб відтворення дійсності в нашій свідомості";

"система принципів та правил практичної і теоретичної діяльності";

" сукупність систематизованих пізнавальних операцій";

" сукупність пізнавальних процесів";

" сукупність відносно рівнозначних операцій";

" система дій щодо досягнення поставлених цілей...";

" сукупність принципів, процедур і конкретних методик";

" форма зв'язку дослідника з об'єктом дослідження";

" засіб удосконалення і розвитку знання";

" один з інтеграційних механізмів науки" [13, с. 120].

Ретельний аналіз наукових публікацій, навчальних посібників і словниково-енциклопедичних джерел дав можливість сформулювати авторське розуміння поняття "методи дослідження", а саме: «Методи дослідження як явище – це способи виконання дослідником певних фізичних і розумових дій, операцій та робіт із реальними предметами й процесами навколишнього світу або їх уявними образами та абстрактними поняттями». Виконання фізичних і розумових дій, операцій та робіт із реальними предметами й процесами або їх уявними образами називається дослідженням на емпіричному рівні.

Наприклад, виконання операції з одержання інформації про динаміку цін на продовольчому ринку на зерно щомісячно протягом маркетингового року може здійснюватися такими методами на емпіричному рівні:

1) безпосереднім спостереженням дослідника на ринку і письмовим фіксуванням цін у пам'яті або на паперових та електронних носіях інформації;

2) одержанням цих даних зі сторінок друкованих видань або телепередач;

3) використанням офіційних статистичних матеріалів;

4) дані з мережі Інтернет.

Виконання фізичних і розумових дій, операцій та робіт з абстрактними поняттями називається дослідженням на теоретичному рівні. Наприклад, виконання роботи з оцінювання щомісячної динаміки цін на зерно пшениці на наступні маркетингові роки потребує використання методу формулювання гіпотези і прогнозування.

Тлумаченням методу як явища в практичній роботі ще не вичерпується повний зміст цього поняття в контексті теорії. Всі методи дослідження у своєму змісті дають відповідь на запитання як саме виконувати досліднику дії, операції та роботи, тобто вони регламентують діяльність дослідника конкретними принципами.

Із цих міркувань є підстави стверджувати, що методи дослідження як наукове поняття – це способи використання наявних знань для одержання нових знань. Якщо повести мову ближче до дисертаційного дослідження у сфері економіки, то слід зазначити, що саме дослідження є інтегрованою функцією дослідника. Ця функція в своєму змісті має ряд підфункцій (дій, операцій, проміжних робіт), а саме: ідентифікація проблеми, обрання теми дослідження, ви-

значення об'єкта, виділення предмета, формулювання мети, опрацювання завдань, складання плану, виконання плану, формулювання результатів (висновків), виділення з висновків наукової новизни, формулювання практичного значення, складання списку використаних джерел, запровадження результатів у практику, оформлення додатків.

Ці підфункції різні за обсягом і змістом та виконуються із залученням конкретних адекватних методів виконання плану дослідження як способів практичної діяльності дослідника. Серед підфункцій дослідження найбільш вагомою, об'ємною і складною є підфункція виконання плану дослідження. Для її здійснення досліднику доводиться залучати цілий набір методів із загального арсеналу цих наукових надбань. Добір методів дослідником був би значно кваліфікованішим, якби всі методи в сфері економічної науки були систематизовані в певні класифікаційні групи.

Проте розбіжність у тлумаченні самого поняття «методи дослідження» безумовно породжує аналогічне неоднозначне розуміння їхньої класифікації. Наприклад, Л.А. Пономаренко, автор методичних порад щодо підготовки та захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня, пропонує таку класифікацію методів дослідження (рис. 1).

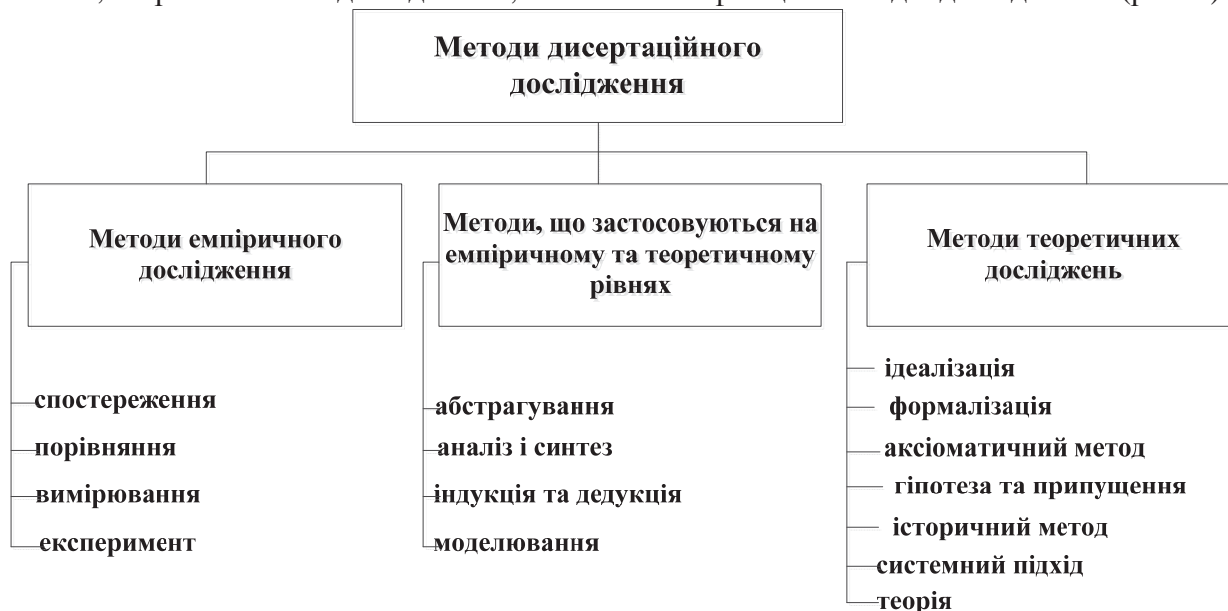

Рис. 1. Класифікація методів наукового дослідження [18, с. 9-14].

Аналогічну позицію займають В.М Шейко, Н.М. Кушнарєнко [16, с. 76]. В.І. Ганін, Н.В. Ганіна, К.Д. Гурова поділяють методи

економічного дослідження на дві групи: 1) загальнонаукові методи; 2) конкретнонаукові методи. Причому загальнонаукові

методи складаються з двох підгруп: методи що використовуються на емпіричному рівні дослідження; методи, що використовуються на теоретичному й емпіричному рівнях дослідження [4, с. 56]. О.В. Крушельницька в методах дослідження виділяє три класифікаційні групи: філософські методи; загальнонаукові методи; конкретно-наукові методи [9, с. 82]. М.О. Клименко, В.П. Фещенко, Н.М. Вознюк пропонують свою класифікацію методів наукових досліджень, розподіливши їх на дві групи:

перша – це методи теоретичних досліджень, а саме: аналіз, синтез, дедукція, індукція, аналогія, абстрагування, конкретизація,

моделювання, узагальнення, систематизація, класифікація, аргументація, ранжування, формалізація, гіпотетичний метод, аксіоматичний метод, метод ідеалізації, системний аналіз, створення теорії;

друга – це емпіричні методи наукових досліджень, а саме: спостереження, експеримент, вимірювання і порівняння, опитування, тестування, експертне оцінювання, кореляційний аналіз, факторний аналіз, аналіз імплікаційних шкал, конвент-аналіз, запровадження результатів [8, с. 57-58].

Ю.П. Сурмін пропонує таку розгорнуту схему класифікаційних груп методів дослідження (рис. 2).

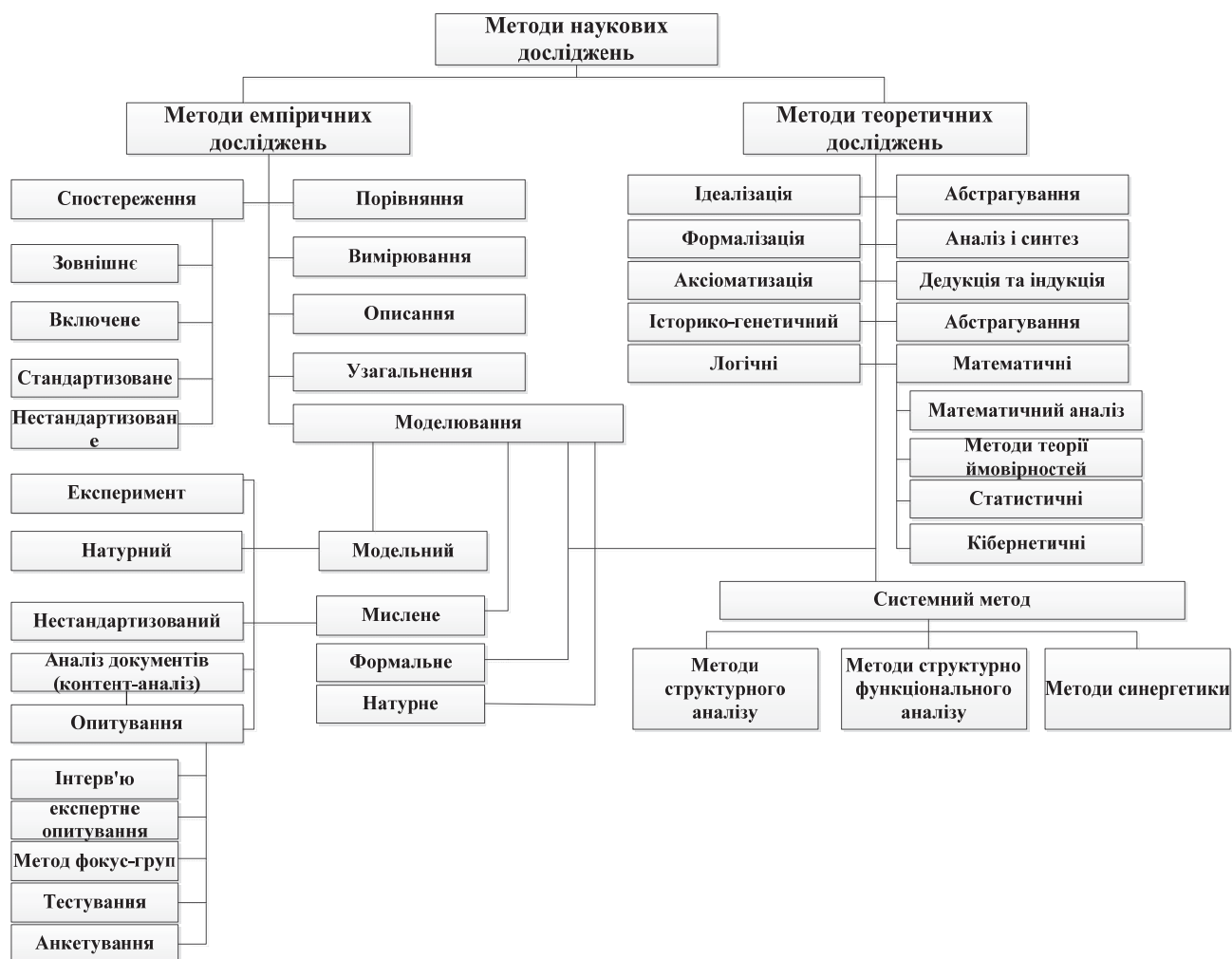

Рис. 2. Класифікаційні групи методів наукових досліджень [13, с. 122].

Поряд із цим існує класифікація методів дослідження, яка передбачає їхній поділ на дві групи – загальнонаукові та спеціальні (специфічні). Наприклад, на рівні суб'єкта агробізнесу при проведенні економічних досліджень мають використовуватися ті методи, які відповідають об'єкту і предмету до-

слідження. Якщо предметом дослідження буде собівартість виробництва зерна пшениці, то використовуватимуть одні спеціальні методи, а якщо предметом дослідження буде менеджмент чи маркетинг, або податкова система, то при цьому використовуватимуть інші спеціальні методи.

Термін загальнонаукові методи не асоціюється з якоюсь загальною абстрактною наукою. До того ж слід зазначити, що існують знання про об'єкти вищого рівня по відношенню до суб'єкта агробізнесу.

Рис. 3. Схематичне зображення рівнів об'єктів дослідження з прикладами відповідних знань (наук)

Джерело: Складено авторами.

Відповідно до структури об'єктів суспільного життя, наведених на рисунку 3 жирним шрифтом, може бути побудована аналогічно схема для об'єктів неживої природи, живої природи, але останні знаходяться за межами нашого дослідження.

З цієї позиції виходить, що лише наука про економіку суб'єктів агробізнесу знаходиться в полі знань аграрної економіки, а остання – в полі знань загальної економічної теорії; економічна теорія – в полі знань соціології, а остання – в полі знань філософії.

При цьому на функціонування суб'єктів агробізнесу поширюються загальні економічні закони (наприклад, закон вартості, закони попиту і пропозиції), а також на них впливають закони й закономірності суспільного життя, закони діалектики. Аналогічно методи економічної теорії, інших суспільних наук можливо застосувати у процесі дослідження функціонування суб'єктів агробізнесу.

Тут важливо наголосити, що автори розглядають методи дослідження як наукове поняття – способами використання наявних

Матеріали спостережень уможливають запропонувати схему диференціації об'єктів дослідження з відповідними до них прикладами знань (рис. 3).

знань, для одержання нових знань, що було обґрунтовано вище. Тому запропонована ієрархія в знаннях віддзеркалює аналогічну ієрархію в методах дослідження про економіку, які в процесі його проведення можуть використовуватися в міру доцільності паралельно зі спеціальними (специфічними) методами. Наприклад, діалектичний метод, метод опитування респондентів, методи дослідження інтелектуального капіталу в аграрній економіці. Перелічені методи є підставою об'єднати в поняття «загальнонаукових», оскільки вони знаходяться за межами спеціальних методів і мають відношення до цілої групи об'єктів дослідження вищих рівнів.

Опрацьовуючи методологію дослідження в першому теоретичному розділі кандидатської дисертації, авторам доцільно ретельно розглянути основні класифікаційні групи методів дослідження і залишити за собою право обирати загальнонаукові та спеціальні методи, які дають змогу досягти мети дослідження.

Іншими словами, закони, якими детермінується функціонування суб'єктів бізнесової

діяльності, знаходяться в полі дії законів загальної економічної теорії, а поле дії законів функції загальної економічної теорії входить до складу поля законів суспільного життя, у свою чергу поле дії законів суспільного життя входить до поля дії глобальних законів, що притаманні всьому матеріальному й духовному світу.

Таким чином, ієрархічна структурна взаємозалежність суб'єктів наукових досліджень і відповідних знань (наука) про них дає підстави стверджувати, що аналогічна ієрархія має місце також серед методів дослідження, при якій досліджувані об'єкти нижчого рівня об'єктивно використовують деякі методи дослідження наук вищого рівня.

З цих міркувань методи дослідження об'єктів вищого порядку по відношенню до методів дослідження діяльності господарюючих суб'єктів у сфері бізнесу є підстави називати загальнонауковими. Тоді методи в межах дослідження функціонування господарюючих суб'єктів у сфері агробізнесу будуть спеціальними чи специфічними.

Стосовно загальноновизнаного в економічних дослідженнях поділу методів на дві класифікаційні групи: емпіричні й теоретичні методи, доцільно зазначити, що певні емпіричні методи, як правило, використовуються в комбінуванні з теоретичними.

Наприклад, наукова інформація, що одержана методом спостереження, – це сировинний матеріал, який без обробки логічними методами (узагальнення, доведення суджень, аргументації) не може бути використаний. Тому точніше говорити не про емпіричні методи дослідження, а про методи дослідження на емпіричному рівні, коли досліджують реальні предмети або їхні образи, зафіксовані, відтворені пам'яттю; і про методи дослідження на теоретичному рівні, коли дослід-

ник має справу не з реальними предметами або їх образами, а з абстрактними поняттями, які уособлюють за суттєвими властивостями великі групи реальних об'єктів.

Слід зазначити, що суб'єкти агробізнесу є складними виробничими системами і досягнення мети дисертаційного дослідження в межах цих суб'єктів вимагає розв'язування низки робочих завдань.

Серед таких завдань одні вимагатимуть використання спеціальних методів на емпіричному рівні, інші – на теоретичному, ще інші – комбінування методів цих двох рівнів дослідження.

Висновки. 1. Методи наукового дослідження як явище – це способи виконання дослідником певних фізичних і розумових дій, операцій та робіт із реальними предметами й процесами або їх уявними образами та абстрактними поняттями.

2. Методи наукового дослідження як наукове поняття це способи використання наявних знань про конкретний об'єкт дослідження з метою одержання нових знань.

3. Доцільнішою класифікацією методів наукового дослідження є їхній поділ на дві однорідні групи, одна з яких використовується на емпіричному, а друга – на теоретичному рівнях дослідження.

4. За своїм змістом методи дослідження стосовно конкретного предмета дослідження є реально спеціальними (специфічними) але вони обов'язково комбінуються із загальнонауковими методами дослідження.

5. Загальнонаукові методи дослідження агрофірми – це методи, які використовуються у знаннях вищого порядку про такі об'єкти: аграрне виробництво, загальне виробництво, соціальне життя, весь матеріальний і духовний світ.

Список використаних джерел

1. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств: підруч., 2-ге вид. перероб. і доп. / В.Г. Андрійчук. – К.: КНЕУ. – 2002. – 624 с.
2. Великий тлумачний словник української мови / Упоряд. Г.В. Ковальова. – Х.: Фоліо, 2005 – 768 с.
3. Гальчинський А.С. Економічна методологія. Логіка оновлення: Курс лекцій / А.С. Гальчинський. – К.: «АДЕФ-Україна», 2010. – 572 с.
4. Ганін В.І. Методологія соціально-економічних досліджень: навч. посіб. / В.І. Ганін, Н.В. Ганіна, К.Д. Гурова. – К.: «Центр навчальної літератури», 2008. – 224 с.
5. Єрмаков О.Ю. Основи методології наукових досліджень: навч. посіб. / О.Ю. Єрмаков, Г.Б. Погрішук. В.І. Чернодон. – Тернопіль: «Підручники і посібники», 2009. – 290 с.
6. Іванух Р.А. Аграрна економіка і ринок / Р.А. Іванух, С.Л. Дусановський, Є.М. Білан. – Тернопіль: "Збруч", 2003. – 306 с.

7. Кандиба А.М. Менеджмент наукового дослідження: навч. посіб. / А.М. Кандиба. – К.: Аграрна наука, 2007. – 220 с.
8. Клименко М.О. Основи та методологія наукових досліджень: навч. посіб. / М.О. Клименко, В.П. Фещенко, Н.М. Вознюк – К.: Аграрна освіта, 2010. – 352 с.
9. Крушельницька О.В. Методологія та організація наукових досліджень: навч. посіб. / О.В. Крушельницька. – К.: Кондор, 2009. – 206 с.
10. Мочерний С.В. Економічний енциклопедичний словник: у 2 т. Т.1/ С.В. Мочерний, Я.С. Ларіна, О.А. Устенко, С.І. Юрій; за ред. С.В. Мочерного. – Львів: Світ, 2005. – 616 с.
11. Новый словарь иностранных слов / уклад. і передм. О.М. Сліпущко. 20000 слів. – К.: Аконтіт, 2007. – 848 с.
12. Советский энциклопедический словарь / Гл. ред. А.М. Прохоров. 2-е изд. – М.: Сов. Энциклопедия, 1983. – 1600 с.
13. Сурмін Ю.П. Майстерня вченого: підруч. для науковця / Ю.П. Сурмін. –К.: Навч.-метод. центр «Консорціум з удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 2006. – 302 с.
14. Сулов И.П. Методология экономического исследования (общие вопросы) / И.П. Сулов. – М.: Мысль, 1974. – 334 с.
15. Цехмістрова Г.С. Основи наукових досліджень: навч. посіб. / Г.С. Цехмістрова. – К.: Видавничий дім «Слово», 2003. – 240 с.
16. Шейко В.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: підруч. / В.М. Шейко, Н.М. Кушнаренко. – К.: Знання, 2011. – 310 с.
17. Ядов В.А. Социологическое исследование: методология, программа, методы / В.А. Ядов. – Самара: Самарский ун-т, 1995.
18. Як підготувати і захистити дисертацію на здобуття наукового ступеня. Методичні поради: 5-те вид., виправл. і доп. / Автор – упорядник Л.А. Пономаренко. – К.: Вид-во «Толока», 2011. – 80 с.
19. Babbie E.R. The basics of social research (4th ed.) / E.R.. Babbie, Australia: Thomson/Wadsworth. 2007. – s. 576 .
20. Dooley D. Social research methods. 4th ed. / Dooley, David Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall. 2001 – s. 386.
21. Honkapohja S. Methodology doesn't matter, but the history of thought might. In The State of Macro economics / S. Honkapohja (ed.). Oxford: Basil Blackwell. 1989 – s. 344 – Bibliogr.: s. 263—279.
22. Kathleen B. Foundations for research: Methods of inquiry in education and the social sciences. / De Marrais, Kathleen B. and Stephen D. Lapan Mahwah, NJ: L. Erlbaum Associates. 2004. – s. 432.
23. Michael Armstrong. A handbook of MANAGEMENT techniques: the best-selling guide to modern management methods. 3rd edition. - KOGAN PAGE, 2006. – 876 p.
24. Welch F, Human capital theory: education, discrimination and life cycles. American Economic Review / F. Welch, 1975 – s. 75, Bibliogr.: s.63—73.
25. West J. A. Methodology. Journal of Political Economy / West J. A. and Toonder J.G., Whitaker J. K., Stuart M., London The Case for Astrology.: Penguin Books. 1975 – s.1088 – Bibliogr.: s 1033-1050.

Стаття надійшла до редакції 2.11.2015 р.

* * *

Новини АПК

Нідерланди залишаються одним із ключових зовнішньоекономічних партнерів України

«Мінагрополітики України вважає перспективним двостороннє співробітництво між Україною та Нідерландами в аграрному секторі. Голландський досвід у сільському господарстві, особливо у виробництві сільськогосподарської та молочної продукції, має велике значення для нашої країни», – наголосив Міністр аграрної політики та продовольства України Олексій Павленко під час зустрічі з Держсекретарем Міністерства економіки – Міністром сільського господарства Нідерландів Мартайном ван Дамом.

За його словами, використання інноваційних технологій, ретельний догляд за ґрунтом, застосування мінеральних добрив та наукоємних технологій дозволив Нідерландам посісти перше місце за темпами приросту сільськогосподарської продукції. Україна з її родючими ґрунтами та працелюбним населенням за сприяння голландських експертів має всі шанси повторити досягнення цієї країни.

Від початку 2015 року товарообіг сільськогосподарської продукції з Нідерландами досяг 504,1 млн дол. США. Нідерланди є одним із ключових зовнішньоекономічних партнерів України серед країн ЄС.

Вже зараз в Україні функціонує близько 500 підприємств з нідерландським капіталом, серед них – «Royal Dutch Shell», «ING Ukraine», «Rabobank», «Philips», «Akzo Nobel», «Damen Shipyards» та «Unilever Export». У наших планах поглибити інвестиційне співробітництво між Україною та Королівством Нідерланди в найближчому майбутньому», – наголосив Міністр Олексій Павленко.

Він також нагадав, що відкриття Зони вільної торгівлі між Україною та ЄС, що почне діяти з 1 січня 2016 року, відкриває широкі можливості для співпраці між українськими та голландськими підприємствами. Тому наразі здійснюються кроки для збільшення інвестиційної підтримки України з боку голландських компаній.

У ході зустрічі сторони обговорили питання щодо гармонізації українського законодавства до стандартів та норм Євросоюзу, особливо стосовно контролю здоров'я тварин. Олексій Павленко висловив вдячність за технічну допомогу, яка надається Україні Королівством Нідерландів на експертному рівні.

Прес-служба Мінагрополітики України